

Predavci - prilog poznavanju podrijetla stanovništva u Varaždinskom generalatu

HRVOJE PETRIĆ

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
HR- 10 000 Zagreb
hpetric@ffzg.hr

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno/Received: 02.10.2013.
Prihvaćeno/Accepted: 15.11.2013.

Autor je u članku obradio preseljavanje Predavaca u Vojnu krajinu, točnije na prostor Varaždinskog generalata. Ranonovovjekovne migracije su značajne zbog toga što su djelomično formirale podlogu naseljenosti koja vuče utjecaj do današnjih dana. Prema trenutno poznatim izvorima, Predavci bi najvjerojatnije bili doseljenici iz Osmanskog Carstva katoličke vjere različitog podrijetla - slavonskog (starosjedilačkog stanovništva dijela Slavenskog Kraljevstva koji se našao pod osmanskom vlašću), hrvatskog, odnosno bosanskog.

Ključne riječi: migracije, povijesna demografija, Vojna krajina, sjeverozapadna Hrvatska, rani novi vijek

U ovom ću se radu prvenstveno usmjeriti na istraživanje preseljavanja Predavaca u Vojnu krajinu (Varaždinski generalat), a pri tome će istraživačko pitanje biti usmjereno na to je li moguće rekonstruirati ishodište i podrijetlo Predavaca.

Istraživani prostor spada među tzv. *pogranične regije* na imperijalnoj habsburško-osmanskoj granici, te ga nije moguće razumjeti bez shvaćanja i definiranja ranonovovjekovnog *pograničnog prostora (regije)* sa svim teorijskim implikacijama što je obrazložio Drago Roksandić,¹ tim više što je ovaj prostor višegrančan i u odnosu na čitav niz *unutarnjih granica* (s unutarnjo-austrijskim zemljama, odnosno Svetim Rimskim Carstvom, ugarskim županijama i sl.). Sličnih pograničnih prostora je bilo i drugdje (npr. prazna pogranična društva u Rusiji² i drugdje) pa ovaj rad može biti prilog za buduća komparativnohistorijska istraživanja.³ Zahvaljujući u novije vrijeme pronađenim izvorima, moguće je dati nešto jasniju sliku o migracijskim procesima na

istraživanom području od one koju je imala starija historiografija.

Što se periodizacije rada tiče, približni početak istraživanja vezan je uz drugu polovinu 16. stoljeća, odnosno od perioda tzv. *Dugog rata* započetog ranih 1590-ih godina (završenim Žitvanskim mirom 1606.), a za kraj razdoblja uzeta je uspostava novog stanja nakon Mira u Srijemskim Karlovcima (potpisanog 1699. godine), tj. razdoblje kada su se sve promjene na ovim prostorima i s njihovim stanovnicima odvijale na neposrednoj granici habsburškog i osmanskog imperijalnog sustava.

Uz Vlahe i Slavonce (*Slovence*) jednu od brojnijih skupina stanovništva Slavonske krajine činili su i Predavci. Kako u historiografiji do sada nije izneseno potpuno prihvatljivo rješenje koje bi objasnilo značenje pojma riječi *Predavac*, odlučio sam predstaviti dio različitih mišljenja s napomenom da treba razlučiti kvalitetu podataka onih povjesničara koji se referiraju na izvore od onih koji to ne čine. Uz to sam ugradio i spoznaje dobivene iz neobjavljenih i objavljenih izvora, koje otvaraju ponešto drugačije gledanje na Predavce. Ime *Predavci* odlučio sam pisati velikim slovom povodeći se isključivo za raspoloživim izvorima.

Na početku valja istaknuti da je svaki novi podatak koji predstavlja barem mali prilog istraživanju

1 D. Roksandić, *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800*, Zagreb, 2003.
2 J. F. Richards, *The Unending Frontier. An Environmental History of the Early Modern World*, Berkeley, 2005., str. 242-273.
3 D. Roksandić (ur.), *Uvod u komparativnu historiju*, Zagreb, 2004.

stanovništva Slavonske krajine (Varaždinskog generalata) dobro došao jer je još Jaroslav Šidak zapisao da o krajišnicima katoličke vjere, koji se u pravilu ne nazivaju Vlasima, nema još uvijek jednoga temeljitijeg rada (...) Još uvijek nedostaju, doduše, detaljniji radovi o katoličkim Predavcima i Slovincima, ali su tijekom XVIII. st. i ta imena nastajala iz upotrebe uzmičući, kao i vlaško ime, sve više pred zajedničkim nazivom Krajišnika ili, još češće, Graničara.⁴

Koliko mi je poznato, pojam *predavac* se prvi puta spominje u 70. članku Vinodolskoga zakona iz 1288. godine. Miho Barada riječ *predavac* prevodi kao izdajica ili iznevjeritelj,⁵ a Lujo Margetić također ovaj pojam prevodi kao izdajnik.⁶ Dominik Mandić smatra da riječ *predavac* u Vinodolskom zakonu označava domaćeg hrvatskog kmeta, koji je bio posebno vezan uz „naravnog kneza“, pa toga ostavio (izdao) i „predao, se“ u službu drugoga gospodara. Takav se kao izdajnik kažnjava smrću na kocu.⁷

U Poljičkom statutu o *predavcima* piše: *I tko bi se naša traditur našega mista, rekuć tko pridava sam sebe i misto naše inomu gospodinu (...) da se izrene van, a plemenščina njegova u općini poličku da se zaume, a on veće da ni Poličanin.*⁸

Baltazar Adam Krčelić spominje Predavce koji su saveznici, odnosno bolje pridruženi ili sudionici u povlasticama puka iz Raške, inače rimokatolici. Naime predan, odnosno pridani znači pridružen; mnogi su se pridružili puku iz Raške, kojima je Matija, između ostalih povlastica, oprostio teret desetine.⁹

Vladimir Mažuranić u svom pravno-povijesnom rječniku ima dva tumačenja pojma *predavac*: 1. *predavac, m. proditor, traditor, izdajica, izdajnik itd., pak nevjernik, koji svojega gospodina zemaljskoga izda. i 2. predavac, m., transfuga itd., onaj koji pribjegne, pak se preda; napose kao da nazivlju tako sjeverne Hrvate, u t. zv. Slavoniji, medju Savom i Dravom itd., koji su došli pod tursku vlast, pak se posljie predali i podpali pod vlast Habsburgove kuće. Luče ih svakako od Vlahā ili vlahā, pak pribjega ili uskoka.*¹⁰

Vjekoslav Klaić smatra da su *predavci i uskoci* prebjegli iz turskih oblasti koji su uskočili u Hrvatsko-slavonsko kraljevstvo. On piše: *Zbog neprekidnog iseljavanja kroz jedno stoljeće i više bilo bi Hrvatsko kraljevstvo posve opustilo da se nije mnogo naroda i doseljavallo. Doseljavao se je pak najviše iz Turskoga Carstva kršćanski puk, kji nije htio ili mogao podnositi zulume svojih nekršćenih gospodara. Ti se doseljenici zovu koji put Turci, jer su dolazili iz turskih krajeva, a onda najobičnije Vlasi (Valachi), rjeđe pak Rašani ili Srbi (Rasciani sive Serviani). Budući da su uskočili ili prebjegli iz turskih oblasti, zovu ih također prebjeci ili uskoci (pače i predavci). Svi ti doseljenici pripadaju narodu hrvatsko-srpskomu, govore hrvatskim ili srpskim jezikom, a imaju golemom većinom prezimena i narodna krsna imena. Vjere su pak pretežno grčko-istočne (pravoslavne). Naravno da ima među njima i potomaka sredovječnih romanskih Vlaha, koji su u to doba bili već dobro pohrvaćeni ili posrbljeni.*¹¹

Za razliku od Krčelića i Mažuranića, Radoslav Grujić 1909. godine ime *Predavac* (piše ih velikim slovom) tumači na drugi način. Grujić piše: *I u đeneralatu Varaždinskom, kao i u Karlovačkom, nazivan je Srpski Narod, kad se počeo naseljavati u tom kraju, raznim imenima. U početku (u drugoj polovini XVI. veka) najčešće se sretamo sa imenom Uskoci i Prebjeci, ako su dobrovoljno iz turskih zemalja uskočili ili prebjegli u zemlje austrijskih careva; a ako su za vreme ratnih pohoda austrijske vojske tek oružanom silom prisiljeni na predaju i dovedeni u austrijske zemlje, gde su rimsku veru primili – nazivani su Predavcima. Nu naskoro poče prevlađivati versko ime Vlasi, jer su i katolički starosedeooci među koje su došli, a i državni činovnici i časnici, s kojima su čestih odnošaja imali, najradije ih tako nazivali. U bilješci broj 1. isti autor piše: U prvi mah nazivali su rimokatolici one, koji su katoličku veru napustili i protestanstvo ili pravoslavlje primili, Predavcima, što upravo znači izdajice (Proditores) te su protiv njih upotrebljavali i naročiti zakonski članci (vidi u Dr. N. Nilles-a, - Symbolae ad illustrandam... II. p. 732 i srav. 735); a kasnije, izgleda mi, da su i Srbi tako nazivali svoje otpadnike od pravoslavlja.*¹²

Grujić tri godine kasnije (1912.) za *Predavce* piše sljedeće: *posle pada Virovitice i Čazme (1552. g.) u turske ruke, zbog čestih provala razbojničkih četa i vojske turske, nastupio je takav strah među kmetovima ove zemlje, da su u velikoj većini sve napustili i razbežali se po severo-zapadnoj Ugarskoj, Austriji i Štajerskoj.*

4 J. Šidak, O značenju Vojne krajine u hrvatskoj povijesti, u: *Vojna krajina. Povijesni pregled – historiografija – rasprave*, Zagreb, 1984., str. 14-15.

5 M. Barada, *Hrvatski vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zakonu*, Zagreb, 1952., str. 67-68.

6 *Vinodolski zakon* (priredio: Lujo Margetić), Zagreb, 1995., str. 100-101.

7 D. Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Toronto-Zürich-Roma-Chicago, 1982., str. 360.

8 B. D. Grekov, *Die altkroatische Repulik Poljica*, Berlin, 1961., str. 186.

9 B. A. Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, Zagreb, 1994., str. 226.

10 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik*, knj. 2 (P-Ž), Zagreb, 1975., str. 1089.

11 V. Klaić, *Povijest Hrvata*, knj. 5, Zagreb, 1988., str. 620-621.

12 R. M. Grujić, *Apologija srpskoga naroda u Hrvatskoj i Slavoniji i njegovih glavnih obilježja*. Povodom „Optužnice“ kr. držav. odvjetnika u Zagrebu od 12. I. 1909. g., Novi Sad, 1909., str. 68-69.

*A od onih što ostaše mnogi se dobrovoljno predadoše Turcima i ponudiše im sami plaćanje danka, samo da pošteđeni budu od paljenja i robljenja. – Ove Slavonce prozvaše drugi Predavcima, u smislu izdajice.*¹³

Po ovome doradenom Grujićevom mišljenju Predavci bi bili identični Slavoncima, tj. starosjedilačkom stanovništvu koje se dobrovoljno predalo Osmanlijama. Ukoliko bi to bilo točno ostalo bi otvorenim pitanje što je bilo razlog kasnijem razlikovanju Predavaca i Slavonaca u Varaždinskom generalatu tijekom 17. stoljeća i to na istom mjestu u istom vremenu.

Povjesničar Aleksa Ivić riječ *predavac* tumači na drugi način. Smatra da je vjerojatnije *da reč predavac dolazi od predati se i da znači one Srbe, koji su došli iz Turske ili se pridružili austrijskim četama prilikom njihovih vojnih ekspedicija bez prethodnih pregovora i prethodnog sporazuma*. Prema njemu, hrvatski staleži su, u želji da barem jedan dio *srpskih graničara* načine svojim kmetovima, dokazivali da *slavonski Srbi nisu jedna nacionalna celina nego su ih delili na: „Original vnd natürliche Inwohner, Praedauzen, Sclauen, Priuat Wallachen*.“¹⁴ Ovo razmišljanje vrlo je blisko Grujićevom iz 1909. godine s time da ga je Grujić sâm korigirao već 1912. godine.

Prema Ivićevu mišljenju, naziv *predavci* (piše ih malim slovom) *dolazi u izvorima* od početka 17. stoljeća, tj. od 1604. godine kada se *po prvi puta nazivaju predavcima oni Srbi, koji su se doselili na slavonsku granicu sami, bez prethodnih pregovora i bez sprovedne austrijske čete*.¹⁵ S time se u načelu slaže Stjepan Pavičić koji je mišljenja da su iz okolice Cernika na osmanskome tlu *izišli sami bez krajiške pomoći i pratnje novi naseljenici koje isprava o tom seljenju zove Predavci*.¹⁶ Prema rezultatima Ivićevog rada Predavci se u Slavonskoj krajini spominju do 1651. godine.¹⁷ No iz kasnijeg teksta ćemo vidjeti da se Predavci na ovom prostoru spominju i kasnije.

Ivić direktno ne piše o njihovoj konfesionalnoj pripadnosti, ali komentirajući pismo župnika u Tremi Mihaela Piskovića upućeno 8. listopada 1641. napominje da su katolički krugovi smatrali da je katoličke svećenike trebalo postavljati i *na najizloženijim tačkama granice sa zadatkom, da Srbe graničare i predavce*

obraćaju u katoličku veru.¹⁸ Prema tome Aleksa Ivić Predavce 1641. ne smatra katolicima.

Treba spomenuti da je Fedor Moačanin odbacio Ivićevu hipotezu da su i Predavci Srbi što *nema nikakvog temelja u izvornoj građi, koja vrlo određeno govori protivno*.¹⁹ O Piskovićevom pismu iz 1641. u kojem se spominju Predavci kasnije će biti još riječi.

Zef Mirdita je, pišući o Vlasima u historiografiji, nekoliko puta spomenuo Predavce ne ulazeći detaljno u problematiku vezanu uz njih.²⁰ Rudolf Horvat je o Predavcima zapisao: *Čim nastupiše nešto mirnija vremena, počeli su Hrvati obnavljati stara i osnivati nova sela na nekadašnjim velikim posjedima zagrebačkog biskupa oko Ivanića, Dubrave i Čazme. Iz turske je Slavonije dolazilo mnogo rimokatolika, koji se predadoše krajiškim časnicima, radi čega dobiše nadimak „Predavci*.“²¹ Po njemu su Predavci bili katolici doseljeni iz Slavonije pod osmanskome vlašću.

Josip Burić na drugoj strani, uz ostalo, piše: *Vlasi istočnog obreda zovu se u spomenicima: Valachi, Rasciani, Uskoki, Predavci. Ovim su se posljednjim imenom nazivali oni Uskoci koji su već bili prešli na latinski obred, ali su se prisilno opet vratili istočnom obredu*. Prema Buriću su Predavci izvorno bili pravoslavni da bi kasnije prešli na katoličanstvo i onda se vratili pravoslavlju, što je u načelu blisko Grujićevom razmišljanju iz 1909. i kasnijim Ivićevim stavovima.

I u najnovijoj hrvatskoj historiografiji zadržalo se Ivićevo razmišljanje da su Predavci podrijetlom bili Srbi. Npr., Goran Jakovljević predstavljajući svoja istraživanja o bjelovarskom području prije sredine 18. stoljeća, uz ostalo, 2003. piše: *Bježeći pred Turcima ovamo dolaze Srbi predavci, koji naseljavaju napuštenu zemljišta odbjeglog stanovništva te ujedno – zajedno s domaćim stanovništvom – aktivno sudjeluju kao krajišnici u obrani Krajine*.²²

Na području Bele Krajine u današnjoj Republici Sloveniji za doseljenike iz jugoistočnoeuropskog prostora, uz ostale, se upotrebljavao i naziv *Predavci*,²³ što

13 R. Grujić, Najstarija srpska naselja po severnoj Hrvatskoj (do 1597. god.), *Glasnik Srpskog geografskog društva*, god. 1, br. 2, Beograd, 1912. str. 158.

14 A. Ivić, Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stolecia, u: *Naselja i poreklo stanovništva po arhivskim dokumentima*, knj. 21, Subotica, 1926., str. 13.

15 Isto, str. 24.

16 S. Pavičić, Moslavina i okolina, *Zbornik Moslavine*, knj. 1, Kutina, 1968., str. 39.

17 A. Ivić, Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stolecia, str. 61., 66., 70.-75., 79., 82., 90.

18 Isto, str. 72.

19 F. Moačanin, Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlaha Varaždinskog generalata u 17. stoljeću, u: *Vojna krajina (Povijesni pregled – historiografija – rasprave)*, Zagreb, 1984., str. 277, bilj. 4.

20 Z. Mirdita, *Vlasi u historiografiji*, Zagreb, 2004., str. 262, 307-309, 312, 317.

21 R. Horvat, *Povijest grada Ivanića, u: Ivanić-Grad. Spomenica izdana uz otkriće spomen-ploče Đuri Stjepanu Deželiću*, Zagreb, 1931., str. 45.

22 G. Jakovljević, Povijest naseljenosti bjelovarskog kraja do osnutka grada, u: M. Slukan Altić, *Povijesni atlas gradova, I. svezak – Bjelovar*, Zagreb, 2003., str. 19.

23 M. Terseglav, *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*, Ljubljana, 1996., str. 9-12.

za ovu raspravu nije nebitno jer pokazuje da je pojam *Predavci* u ranome novom vijeku bio proširen i izvan Varaždinskog generalata. Ostali nazivi doseljenika na belokranjsko područje su bili Uskoci, Pribegi, Prebegi, Vlasi, Bezjaci, Bunjevci, Čiči, Turci, martolozi, Pridavci itd.²⁴ Ignacij Voje, Predavce (ili Pridavce) smatra katoličkim Hrvatima iz *Dalmacije, Hercegovine i Slavonije*²⁵, ali na žalost se pri tome ne poziva na izvore.

Posebno je zanimljivo što se o Predavcima može saznati iz vremena kada su živjeli u Osmanskom Carstvu? Opisujući Sigetsku bitku 1566., jedan od preživjelih, Ferenc Črnko u knjizi *Podsjeđanje i osvajanje Sigeta* (napisano između Sigetske bitke i 1568. godine) spominje Predavce: *To razumivši Hamza-beg onu uru pojde opet na Dravu niže Osika i onamo učini vse ladje i mostne daske dovesti i poče načinjati most niže Osika i na njega učini dojtj vse kmete predavce (...)*.²⁶

Radoslav Lopašić u svome radu o Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu spominje da su se u uroti pouzdavali na Vlahe i Predavce, ne ulazeći u to tko su Vlasi i Predavci.²⁷ Isti autor donosi podatak da u osmanskoj krajini u Slavoniji (nasuprot kršćanske Slavonske krajine) 1577. ima nepune tri tisuće osmanskih vojnika, a Martolosa (Vlaha) i Predavaca, onih s čijom vojnom ulogom valja računati dvostruko više.²⁸

Dominik Mandić drži da su predavci bili *Hrvati katolici, koji su služili u turskoj vojsci*.²⁹ I Benedikt Kuripešić 1530. spominje da kršćani *obiju vjerezakona "moraju" nasilu da idu s Turcima protiv hrišćana*.³⁰ Mandić u kasnijem tekstu navodi čitav niz primjera koji govore o katolicima u osmanskoj vojnoj službi tijekom 16. i 17. stoljeća.³¹

Treba upozoriti i na Mandićeve nepouzdanosti pa i na iskrivljavanje činjenica. Npr. kada govori o tome da se u izvješću križevačkog kapetana Gallera iz 1647. godine spominje pet sela Predavaca u okolici Kopriv-

nice. On se pritom poziva na Lopašićeve *Spomenike hrvatske krajine* i to na str. 279.³² U Gallerovom izvješću od 31. srpnja 1647. pisanom u Križevcima spominju se Predavci, ali nigdje nema spomena pet predavačkih sela u okolici Koprivnice. Na str. 279. Lopašić donosi regist iz pisma koprivničkog pukovnika Trautmansdorfa od 19. lipnja 1647. u kojem se spominju četiri sela u okolici Koprivnice (Kunovec, Pustakovec, Ivanec i Peteranec), međutim u registu ne piše da su u tim selima živjeli Predavci.³³ Ako je Mandić mislio na ova sela, onda je svjesno ili nesvjesno manipulirao činjenicama. O položaju spomenutih sela na Koprivničkom vlastelinstvu u 17. stoljeću govori tekst Hrvoja Petrića iz 2005. u kojem je pokazao da ta sela nisu bila naseljena Predavcima.³⁴

Fedor Moačanin u članku *Sporazumijevanje između hrvatskog plemstva i vlaha* piše: *Da li u Slavoniju samo pravoslavni Srbi prelaze tursku granicu pod imenom vlaha, ne može se bez daljnjih istraživanja pouzdano tvrditi. Problem je u tzv. Predavcima. Predavcima nazivaju kršćanski izvori one naseljenike iz Turske, „slavonske ili hrvatske“ etničke pripadnosti, koji su i pod Turcima sačuvali svoju katoličku vjeru*.³⁵ S time se slaže i Zlatko Kudelić koji je utvrdio da su u Varaždinskom generalatu *naseljavani i Predavci, katolici iz Osmanskog Carstva, koji su dolazili u generalat želeći steći „vlaški položaj“, a živjeli su izmiješani s Vlasi- ma, što se jasno može vidjeti prema izvješću povjerenstva iz 1635. godine*.³⁶ Fedor Moačanin je 1984. godine smatrao da: *zasad ne možemo isključiti mogućnost da kod preseljenja iz Požeškog sandžaka pod imenom „vlaha“ prelaze i predavci i da pretendiraju na vlaški status, bili oni u Turskoj „pravi vlasi“ ili ne. Pakrački, odnosno Cernički sandžak nije još istražen na temelju turskih izvora*.³⁷ Sličnog je mišljenja i Karl Kaser koji smatra da se bjegunci u Slavonsku krajinu *u izvorima gotovo beziznimno nazivlju Vlasima. Vrlo su rijetko nazivani prebegi, predavci ili uskoci. Varaždinski veliki kapetan barun Herberstein upotrebljavao je nazive Walachen i Prebegen kao istoznačnice*. Kaser je također mišljenja da su Slavonci i Predavci sinonimi. Prema njemu su *subjegunci pravih Vlaha, Slavonci, prije*

24 M. Tomažin, *Uskoške populacije na jugovzhodu Slovenije*, diplomski rad, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani (mentor: Miran Komac), Ljubljana, 2004., str. 12.

25 I. Voje, *Slovenci pod pristiskom turskega nasilje*, Ljubljana, 1996., str. 138.

26 F. Črnko, *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta i popratni tekstovi*, Zagreb, 1971., str. 6.

27 R. Lopašić, Petar grof Zrinji i Franje grof Frankopan, Leptir. *Zabavnik za godinu 1861.*, Zagreb, 1861., str. 164. Upozoravajući na taj rad Jaroslav Šidak spominje samo da su Vlasi i Predavci bjegunci koji su uskočili iz krajeva pod vlašću Osmanlija. Usp. J. Šidak, *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Zagreb, 1981., str. 151.

28 R. Lopašić, *Spomenici Hrvatske krajine* (dalje SHKR), knj. 1, Zagreb, 1884., str. 44-45.

29 Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, str. 360.

30 B. Kuripešić, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*, Sarajevo, 1950., str. 28.

31 Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, str. 360-362.

32 Isto, str. 364.

33 SHKR, knj. 2, str. 279.

34 H. Petrić, „Kuhinjska sela“ - Koprivničko vlastelinstvo pod upravom krajiških kapetana, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, br. 37, Zagreb, 2005., str. 89-100.

35 F. Moačanin, Sporazumijevanje između hrvatskog plemstva i vlaha, u: *Vojna krajina (Povijesni pregled – historiografija – rasprave)*, Zagreb, 1984., str. 277, bilj. 5.

36 Z. Kudelić, Prvi grkokatolički biskup Simeon (1611.-1630.), *Povijesni prilozi*, br. 23, Zagreb, 2002., str. 165.

37 Moačanin, Sporazumijevanje između hrvatskog plemstva i vlaha, str. 277, bilj. 5.

stupanja na snagu *Statuta Valachorum* 1630. godine isto tako nazivani *Vlasima*, no sad su kao „Slovenci“ ili *Slavonci*, *kmetovi*, koji su napustili svoja vlastelinstva, bili nazivani *Predavcima*.³⁸

Stjepan Pavičić se, uz ostalo, bavio *Predavcima* u Slavoniji pod osmanskom vlašću. On drži da su u osmanskoj vojsci postojali *posebni odredi*, *martološki i predavački*. Prema Pavičiću, *Predavci* su bili domaće stanovništvo kršćanske vjere koji su *polazili s turskom vojskom u rat uglavnom kao neredovite čete ili kao lako oružani napadači*. Oni su svoje ime stekli po tome, što su s lake ruke prišli turskoj državnoj misli i bili njeni pobornici. Za to svoje držanje i za službu u vojsci imali su stanovite gospodarske povlastice.³⁹ *Predavačka služba je kako se čini, bila osobita vrsta turske vojne organizacije uglavnom po slavonskim krajevima*. Pavičić drži da je predavačka služba odgovarala martološkoj službi, koju su Osmanlije u Slavoniju i na druga područja prenijeli sa Balkana te da je mnogo *Predavaca* u osmanskom ratnom ustroju bilo osobito u *Požeškom sandžaku*, gdje ih i naročito spominje, a otuda se može zaključiti, da su postojali i u *Srijemskom pašaluku*, gdje su bile iste prilike.⁴⁰

Njegovo razmišljanje je kritici podvrgnuo Fedor Moačanin koji je napisao da *zasad poznati turski izvori, nažalost, ne potvrđuju, postojanje nekih posebnih predavačkih odreda u Požeškom sandžaku* pozivajući se na magistarski rad Nenada Moačanina koji nije u turskim izvorima uopće našao naziv *predavci* za neku posebnu grupu stanovništva. Ustanovio je, međutim, da se termin „*vlah*“ i „*vlaški defter*“ ne odnosi uvijek na povlaštene stočare -vojnike, nego da je taj termin mogao biti primijenjen i na čitavu nepovlaštenu kršćansku raju.⁴¹ Nenad Moačanin je kasnije pronašao tek jednoga *Predavca* u osmanskom popisu glavarine iz oko 1570. godine.⁴² No to je osamljeni pojedinačni slučaj.

U novijem istraživanju Nenad Moačanin ponovno upozorava na Lopašićev podatak o postojanju *Predava-*

ca u Slavoniji pod osmanskom vlašću 1577. godine.⁴³ N. Moačanin pokušava ući u objašnjenja značenja pojma *Predavci* u Slavoniji pod osmanskom vlašću: *kakva god bila etimologija tog naziva, vrlo je vjerojatno da se on nije odnosio naprosto na katolike u Slavoniji pod turskom vlašću koji prelaze na kršćansku stranu. Prelazili su upravo oni koji su prebivali u Požeštini, cerničko-brodskoj Posavini i možda u pograničnom dijelu Podravine. Bilo bi u najmanju ruku logično u njima vidjeti, kao i u slučaju Vlaha, skupine sa stanovitim poreznim olakšicama i vojnim obvezama. Istočnije odatle, može biti govora tek o rijetkim manjim skupinama, u najboljem slučaju o onima koje imaju neke porezne olakšice, a obavljaju službu „žandarmerijskog“ tipa. Dobar dio srednje Slavonije bio je možda već uoči pada pod osmansku vlast ili nedugo zatim naseljem katoličkim življem s elementima vlaške organizacije.*⁴⁴

Ne treba zaboraviti da u vrijeme *Dugog rata* Osmanlije naoružavaju raju u zapadnoj Slavoniji i daju joj olakšice kako bi je zadržali (po osmanskoj kronici to navodi Hammer, opaska autora). Čini se, da se to odnosi (barem primarno) na katolike, dakle populaciju iz koje u Slavonsku krajinu (Varaždinski generalat) stižu preseljenici, pa ih se onda naziva *Predavcima*. Dosta je njih poslije prešlo u hajdučiju te su tako djelovali skoro do sredine 17. stoljeća.

Kako stvari trenutno stoje teško mi se složiti s Nenadom Moačaninom koji smatra da se pod pojmom *Predavci* u Osmanskom Carstvu radi o kategoriji podložnika/raje sa stanovitim olakšicama i obilježjima „žandarmerije“, no problem je u tome što nedostaju izvori koji bi to potkrijepili. Osmanski izvori riječ *Predavac* (zanemarimo li ranije spomenuti izolirani primjer iz 1570.) ne poznaju, a prema mišljenju Nenada Moačanina nema ni turskog termina koji bi bio neki ekvivalent u prijevodu.

Nenad Moačanin je otvorio još jednu mogućnost vezanu uz *Predavce*. On je pokušao objasniti rekolonizaciju srednje Slavonije u drugoj polovici 1540-ih godina i odgonetnuti podrijetlo kolonista. *Nekoli-*

38 K. Kaser, *Slobodan seljak i vojnik*, knj. 1, Zagreb, 1997., str. 91, 102.

39 S. Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, Zagreb, 1953., str. 49. Pavičićeve podatke preuzeo je i Ćiril Petešić u svojoj knjizi *Župa Sv. Ivan Žabno*, Sv. Ivan Žabno, 1998., str. 49.

40 Isto, str. 56. Neobično je kako S. Pavičić spominje Srijemski pašaluk koji nije postojao. Usp. N. Moačanin, *Turska Hrvatska. Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. Preispitivanja*, Zagreb, 1999., str. 37-47.

41 Moačanin, *Sporazumijevanje između hrvatskog plemstva i vlah*, str. 277, bilj. 5.

42 *Bayerische Staatsbibliothek, München*, CT 782, *Popis glavarine oko 1570*. Zahvaljujem profesoru Nenadu Moačaninu na ustupljenom podatku.

43 N. Moačanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, Slavonski Brod, 2001., str. 132; Isti, *Turska vojna krajina u hrvatskim zemljama: prolegomena za 16. i 17. stoljeće*, *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Zagreb, 2003., str. 86.

44 *Osim derbendžija i sličnih, manjih skupina, u takvu su populaciju vjerojatno pripadali i tzv. vojnuci (voynuklar). Njihov je red, čini se, ukinut oko 1570. Živjeli su pretežito na vanjskom istočnom obrubu srednjoslavonskog gorja i nije lako u njima vidjeti Vlahu vojnika, osim ako nam ne „smeta“ činjenica da uglavnom nisu živjeli među novijim doseljenicima nego među starosjediocima. Moglo se raditi i o potomcima nekadašnjih plemića jednoselaca ili pak slobodnjaka koje je nova vlast već zatekla*. Moačanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, str. 132, 140-141.

ko bilježaka o poreznom imunitetu u defteru iz 1545. olakšava razumijevanje problema. Desetak osoba, svi u Podravini (nahija Valpovo), oslobođeno je poreza za zasluge u državi zbog dovođenja stanovništva iz „neprijateljske zemlje“ i to „nagovorom“. Prisjetimo li se brojnih vijesti u hrvatsko-ugarskim izvorima o spremnosti kmetova da se nagode s Osmanlijama, ovaj podatak dobiva na uvjerljivosti. Budući da kolonisti nisu „izronili“ iz zemlje, niti su došli iz krajeva pod osmanskom vlašću, a jedva se može pomišljati na „propagandu“ među izbjeglim i preseljenim življem na novim prostorima negdje daleko na sjeverozapadu Ugarske, preostaje nam ih dakle, da ih potražimo na najbližem mogućem području – teritoriju križevačke županije. Taj prostor, posebice njegov istočni dio osvojen do 1545., mogao je najbolje odgovarati pojmu „neprijateljske zemlje“, gdje se našlo oko 2000 kuća potencijalnih preseljenika (...) Trag je toga vjerojatno i u imenu podravske Moslavine i sela Moslavci. Vjerojatno bi ih se našlo i više. Gotovo da nema nikakvih vijesti o preseljavanju stanovništva, inače dobro naseljenog središnjeg i istočnog dijela županije, na sigurnije ugarske, hrvatske ili habsburške prostore. Osim toga, Osmanlije gotovo nigdje, posebice na panonskim prostorima, nisu zaposjeli posve prazan prostor. Međutim, krajnji je granični teritorij bio previše nesiguran i za koliko-toliko mirne gospodarske djelatnosti, pa je načelno pojmljivo povlačenje u dublju pozadinu seljaštva koje se inače, barem u prvo vrijeme, lojalno držalo. Tko zna, možda bismo čak smjeli pokušati među tim življem tražiti kasnije „Predavce“ što su se „predali Turcima“ (pa bi se, prelazeći s Vlasima na kršćansku stranu zapravo vraćali u nekadašnju postojbinu).⁴⁵

Ovome razmišljanju u prilog bi išli podaci iz napatka kralja Ferdinanda III. od 21. veljače 1648. godine. U napatku, uz ostalo piše, da se izluče izvorni stanovnici Predavci i Slavonci i tzv. *privatni Vlasi*. Vezano uz Predavce, zanimljivo je da se njih tada smatralo *izvornim* stanovnicima Slavonske krajine. Isti izvor navodi i podatak da se *u buduće bez kraljevske privole nesmiju iz Turske seliti niti Vlasi niti Predavci*.⁴⁶ Prema tome izvoru je jasno da su Predavci, kao i Vlasi, bili doseljenici s prostora pod osmanskom vlašću te da su

još sredinom 17. stoljeća postojali na prostoru Osman-skog Carstva.

No, tome je protivan podatak po kojem su predstavnici hrvatsko-slavonskih staleža u Varaždinu 1635. molili vladara da sprovedu preporuke mješovite komisije o vraćanju Slavonaca, tzv. *privatnih Vlaha* i *Predavaca* (*Sclavorum, privatorum Valachorum et Praedavcsiorum*) njihovim gospodarima - plemićima da bi se Komisija raspustila jer je učinila ovaj zadatak. Čini se da je iz iste godine isprava koja spominje pojam *Coloni Praedavcy*.⁴⁷ Po ovim podacima može se zaključiti da su Predavci, kao i tzv. *privatni Vlasi* i Slavonci imali feudalne gospodare, što pokazuje da su pitanja vezana uz Predavce složenija nego se na prvi pogled može činiti.

Vratimo se na pitanje podrijetla Predavaca o čemu postoji više mišljenja od kojih smo neka iznijeli u ranijem tekstu. Od novijih razmišljanja spomenimo neka. Josip Adamček, bez pozivanja na izvore i literaturu, usput spominje da su Predavci predstavljali hrvatsko stanovništvo iz Bosne i da su se naseljavali najviše u okolici krajiških tvrđava.⁴⁸ Mirko Valentić ne ulazi u podrijetlo Predavaca, piše ih malim slovom, a smatra ih katolicima i to također bez pozivanja na izvore. On piše: *Zajedno s pravoslavnim Vlasima u Krajinu stižu i katolici (predavci), ali u mnogo manjem broju*.⁴⁹ Josip Buturac za ovu skupinu stanovništva piše da su bili *Hrvati predavci iz raznih turskih strana*.⁵⁰ Na žalost, ovi autori su tvrdnje iznijeli bez uporišta u izvorima pa je potrebno preispitati trenutno poznatu izvornu građu.

Zagrebački biskup Franjo Ergelski (biskup 1628.-1637.) u izvješću vlaškom povjerenstvu iz 1635. godine Predavce je nazvao *Bošnjanima Hrvatima* (*Bosnenis Croatae ex Turicia sponti venientes qui vulgo Praedavcis vocaventur*).⁵¹ Prema tome izvješću Predavci bi bili Hrvati iz Osmanskog Carstva odnosno točnije iz Bosne, tj. Bosanskog ejaleta, no iz ovoga se ne može točno vidjeti njihova vjerska pripadnost. Ukoliko se radilo o doseljenicima s teritorija nekadašnje Kraljevine Slavonije koja se našla pod osmanskom vlašću najvjerojatnije bi ih zagrebački biskup nazvao Slavoncima, a ne Hrvatima. Upravo ovo izvješće biskupa Ergelskog otvara mogućnost da su Predavci, barem dijelom, do-

45 Moaćanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, str. 23-24. Isti je autor u bilj. 40, uz ostalo, dodao: *Ova razmatranja mogla bi dodatno doprinijeti i dijalektološkim istraživanjima. Mislim na pitanje širenja kajkavštine na istok. Ne uzlažeći u područje za koje nisam stručan, a ni u srednjovjekovne teme, pripomenuo bih ipak da je moguće zamisliti da ovo nezanemarivo preseljavanje kajkavaca na istok – ako se hipoteza konačno potvrdi – barem ponegdje kajkavizira ili čak „rekajkavizira“ neka područja.*

46 SHKR, knj. 2, str. 280.

47 S. Gavrilović, *Građa za istoriju Vojne granice, knj. 3 – Varaždinski generalat (1595.-1704.)*, Beograd, 2006., str. 128, 132.

48 J. Adamček, *Bune i otpori, Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII. stoljeću*, Zagreb, 1987., str. 17.

49 M. Valentić, „Stara“ Slavonska vojna krajina. Skica za monografiju, *Zbornik Mire Kolar-Dimitrijević. Zbornik radova povodom 70. rođendana*, Zagreb, 2003., str. 540.

50 J. Buturac, *Rovišće*, Rovišće, 2003., str. 45.

51 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, (dalje NAZ) Libelli supplices, XVII, 15.

seljenici iz onih dijelova Kraljevine Hrvatske koji su se našli u sastavu Osmanskog Carstva i na koje je proširen naziv Bosne ili možda i djelomično i iz bosanske unutrašnjosti, što je nemoguće pobliže utvrditi bez sustavnih istraživanja koja prelaze potrebe ovoga rada. Ukoliko bi prihvatili ovo tumačenje lakše bi objasnili raširenost štokavštine u selima Varaždinskog generalata koja su naselili Predavci.

Broj doseljenih Predavaca pokušao je odrediti Stjepan Pavičić riječima da je samih Predavaca u to vrijeme (oko 1630.) moglo biti oko 300-450 kuća.⁵² Na žalost, autor nije obrazložio način kako je došao do tih brojaka. Iako se iz njegovog rada vidi da je riječ samo o pokušaju procjene, bez ozbiljnih analiza te podatke ne bi trebalo uzimati u obzir i s velikom rezervom.

Zagrebački biskup Benedikt Vinković (biskup 1637.-1642.) u izvješću upućenom apostolskom nunciju Casparu Mattheiju 16. lipnja 1640. godine, Predavce naziva *Catholici quoque Bosnenses Praedavci*.⁵³ U drugom izvješću iz 1641. Vinković Predavce naziva *Bosnenses catholici vulgo Praedavczy*.⁵⁴ Vinkovićevi podaci se slažu sa onima koje je ranije iznio biskup Ergelski, samo što biskup Vinković za Predavce ne koristi i naziv Hrvati nego ih naziva samo Bošnjanima. Identičan stav ima i biskup Petar Petretić (biskup 1648.-1667.) koji 1651. piše da su *catholici Bosnenses siue Praedavty*, što bi značilo da su Predavci, po njemu, katolici Bošnjani.⁵⁵ Iz Vinkovićevog i Petretićevog izvješća proizlazi da su 1640., 1641. i 1651. u izvorima Predavci smatrani katolici, međutim to isto izvješće ne može biti pokazatelj njihove vjerske pripadnosti u ranijim razdobljima.

Stjepan Pavičić smatra da su Predavci prije svoje seobe u Križevačku krajinu živjeli između Gradiške, Cernika i Podvrškoga, odnosno na području Pakračkog ili Cerničkog sandžaka.⁵⁶ To se ne bi kosilo s podacima koje u svojim izvješćima iznose biskupi Ergelski, Vinković i Petretić, po kojima su Predavci bili podrijetlom iz Bosne,⁵⁷ tj. Osmanskog Carstva ili točnije Bosan-

skog ejaleta. Kako je Pakrački, tj. Cernički sandžak bio njegov dio, vrlo je vjerojatno da su se u Slavonsku krajinu doselili iz toga prostora kako to misli Pavičić ili je ovaj prostor bio samo jedno od *ishodišta* iz kojih su se doseljavali Predavci, što mi se čini točnijim, pogotovo ako se uzme u obzir izvješće biskupa Ergelskog.

Zagrebački biskup Petar Petretić 1662., prema verziji rukopisa koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, zapisuje Predavce kao *Praedavcii, hoc est homines Catholici Sclavonicae aut Croaticae nationis*.⁵⁸ U verziji Petretićevog izvještaja, koji se čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu, Predavci se spominju kao: *Praedavcy, hoc est hominis Catholici Sclavonicae aut Croatiae nationis qui in Turciam olim degentes (...)*.⁵⁹ Ovo je izvješće izuzetno zanimljivo jer ne samo što potvrđuje da su Predavci doseljenici iz Osmanskog Carstva, nego ih biskup Petretić smatra pripadnicima slavanskog, odnosno hrvatskog naroda. Zagrebački biskup Petretić je jasno razlikovao Hrvate od Slavonaca⁶⁰ pa bi, prema tome, podatak iz 1662. mogao biti novi putokaz prema tumačenju podrijetla Predavaca. Možda je ovime moguće objasniti predavačko podrijetlo i u slavanskom i u hrvatskom stanovništvu doseljenom iz raznih dijelova Osmanskog Carstva, odnosno točnije iz Bosanskog ejaleta. Ovo bi proširilo razmišljanja o podrijetlu Predavaca, koje su ranije iznijeli Pavičić i drugi autori.

52 Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, str. 215.

53 Z. Kudelić, Izvješće zagrebačkog biskupa Benedikta Vinkovića apostolskom nunciju Casparu Mattheiju o Marčanskoj biskupiji i Vlasima iz 1640., *Povijesni prilozi*, br. 19, Zagreb, 2000., str. 176-177. U tom izvješću Vinković je Predavce nazvao katolicima iste (vlaške) nacije (*catholicus eiusdem nationis, Praedavicus dictis*).

54 J. Barlé, Biskup Vinković o biskupskom dvoru i franjevačkom samostanu u Kloštru Ivaniću, *Vjesnik zemaljskog arkiva*, XV, Zagreb, 1913., str. 3.

55 Nadbiskupijski arhiv Zagreb (NAZ), Libelli supplices, XVII, 25.

56 Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, str. 223.

57 Pri tome bi trebalo otkloniti mogućnost da se radi o doseljenicima iz današnjeg prostora Bosne i Hercegovine. O katolicima

u Bosni u 16. i početkom 17. stoljeća usp. P. Živković, *Etnička i vjerska povijest Bosne, Slavonije i Srijema do konca XVII. stoljeća*, Sarajevo-Mostar, 1996.; F. Marić, *Hrvati-katolici u Bosni i Hercegovini između 1463. i 1995. godine prema crkvenim dokumentima*, Zagreb, 1998., str. 3-23.

58 Petar Petretić, *Informatio de Valachorum in Confiniis Regni Sclavoniae degentium Episcopatus, origine, progressu et effectibus...*, *Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb*, R 3887.; Močanin, Pokušaj sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlaha, str. 278.

59 *Informatio Petri Petretich, episcopi Zagrebiensis, de Valachorum in confiniis regni Sclavoniae degentium episcopatus origine, progressu et effectibus. Item si ultra tolerandus est, cui et qualiter conferendus ad hoc, ut fides catholica incrementum capiat et salus patriae minus periculi timeat (Petri Petretich episcopi Zagrebiensis Historia de Valachorum in Confiniis Regni Sclavoniae degentium Episcopatus origine, progressu, et effectibus)*, *Arhiv HAZU*, codex. No. DCCCXXXV., II. d 51, fol. 10.

60 Nacionalna i sveučilišna knjižnica (NSK) Zagreb RIID-160-79 (sig. vet. R 1.826), *Szveti evangeliomi, ... gozpodina Petra Petreticsa, ... /Vu Nemskom Gradcze/, /1651/*

Tablica 1 – Podrijetlo Predavaca prema zagrebačkim biskupima

Tab. 1 The origin of Predavci according to Zagreb bishops

Zagrebački biskup	Vrijeme	Podrijetlo Predavaca
Franjo Ergelski	1635.	Bošnjani Hrvati iz Turske (Osmanskog Carstva)
Benedikt Vinković	1640. i 1641.	Bošnjani katolici
Petar Petretić	1651.	Katolici Bošnjani ili Predavci
Petar Petretić	1662.	Katolici slavonske ili hrvatske narodnosti koji su prije živjeli u Turskoj (Osmanskom Carstvu)

Usprkos tome, čini se da je ovo samo dio rješenja zamršene priče o Predavcima i njihovom podrijetlu. Iako su Predavci desetljećima po doseljavanju isključivo u izvješćima nekih zagrebačkih biskupa zabilježeni kao katolici, ipak se u obzir treba uzeti i ranije iznijeto razmišljanje Radoslava Grujića prema kojem bi Predavci mogli biti izvorno pravoslavni, a tek bi po doseljavanju prešli na katoličanstvo.⁶¹ Njegovo tumačenje možda ukazuje na pojavu vjerskih prijelaza doseljenog stanovništva u Slavonskoj krajini iz pravoslavlja na katoličanstvo. Tome bi u prilog išlo pismo župnika Mihaela Piskovića upućeno zagrebačkom kanoniku Petru Petretiću 8. listopada 1641. godine,⁶² koje je Aleksa Ivić prepričao sljedećim riječima: *Katolički krugovi su optuživali graničarske kapetane, što drže u pozadini katoličko sveštenstvo, a na krajnju granicu puštaju samo srpske popove. Po mišljenju katoličkog klera trebalo bi katoličke sveštenike postaviti po svima krajevima pa i na najizloženijim tačkama granice a zadatkom, da Srbe graničare i predavce obraćaju u katoličku veru, a tako isto i one, koji su nekad bili katolici pa su od srpskih popova prevedeni u šizmu.*⁶³ To bi značilo, prema ovom pismu, da svi Predavci 1641. nisu bili katoličke vjere.

Provjerivši sadržaj Piskovićeve pisma iz 1641., koje spominje Aleksa Ivić, utvrdio sam da je u njemu nemoguće naći bilo kakav podatak o prevjeravanju krajišnika na katoličanstvo. Čini se da je Ivić nepažljivo čitao ovo pismo u kojem se u vezi s Predavcima govori o blagoslovu sela (i kuća) na pograničnom području. U pismu se naglašava da je Predavaca bilo malo te da su Predavci crkve i kuće podizali uz pomoć pravoslavnog stanovništva, odnosno da su *to isprosili od shizmatika*. Po tome pismu, Predavci bi 1641. godine bili katolici.⁶⁴

Može se točno utvrditi, piše Stjepan Pavičić, na kojem je zemljištu Krajina nastanila doseljene predavce.

*Oni su naseljeni na istome krajiškom posjedu gdje i Srbi, s kojima su zajedno izvedeni ili s kojima su živjeli na istom tlu, tvrdi Stjepan Pavičić i nastavlja: Na osnovu svega može se reći, da su oni naselili, zajedno sa Srbima, područje Čazme od rijeke toga imena do Ivanića, zatim područje Dubrave, neka sela na lijevoj strani potoka Glogovnice, koja su bliže dubravskom posjedu, onda Rovište i okolinu toga mjesta i najposlije zemljište između Rovišta i Dubrave. Najgušće se predavačko naselje nalazilo na čazmanskome području, koje je ono i prvo nastanilo. Druga njihova seoba dobila je zemlje i dalje otuda na rovišćanskom i haganjskom tlu.*⁶⁵

Nenad Moaćanin se u svojem radu pitao *otkud da nema pojave velikih (ili masovnih) prelazaka na kršćansku stranu prije „Dugog rata“*. Položaj Vlaha i Predavaca postajao je težji, pa ipak, većih iseljavanja nema. Možda je pitanje jednostavnije no što se to čini. No i sada se moramo poslužiti analogijom, a ne izravnom potvrdom izvora. Habsburške vlasti zapravo do pod konac 16. stoljeća izgleda da nisu željele Vlahe i njima slični živalj primati u zaštitu, pa vjerojatno ni u službu. Osmanska je strana bila u ekspanziji i uglavnom nadmoćna, pa se i od Vlaha kao važne sastavnice neprijateljevog pritiska zaziralo. Potom se situacija radikalno promijenila pa u 17. stoljeću imamo stalne prelaske većih ili manjih skupina na kršćansku stranu.⁶⁶

Preostaje odgovoriti na pitanje što je od predavačkog naseljavanja ostalo „na terenu“ Varaždinskog generalata? Iako se selo Predavci (*Praedauczy*) kraj Ivanića spominje primjerice 1635. godine,⁶⁷ s druge strane, zanimljivo je to što niti jedno naselje pod imenom Predavac (ili sličnim) nije evidentirano na kartama iz 17. stoljeća, koje prikazuju prostore Varaždinskog generalata i Križevačke županije. U popisu iz 1726. godine zabilježena su sela Predavec u Ivaničkoj i Križevačkoj Vojnoj krajini.⁶⁸ Ista su sela popisana u

61 R. M. Grujić, *Apologija srpskoga naroda u Hrvatskoj i Slavoniji*, str. 68-69.

62 *Nadbiskupijski arhiv Zagreb*, Epistolae episcoporum zagrabiensium, vol. III, br. 1.

63 Ivić, *Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoljeća*, str. 72.

64 NAZ, Libelli supplices, XVII, 25.

65 Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, str. 215.

66 Moaćanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, str. 143.

67 SHKR, knj. 2, str. 180.

68 Hrvatski državni arhiv (HDA), Varaždinski generalat, Uvezeni spisi, knj. 3, fol. 501, 506.

popisu iz 1749. godine⁶⁹ kao i 1763. te 1764. godine uz razliku što se za Predavec u Križevačkoj krajini kao drugi naziv navodi Gornji Klokočevac.⁷⁰

U Republici Hrvatskoj na Predavce danas podsjećaju imena triju naselja: Predavec sjeverno od Ivanić Grada, Predavec Križevački kraj Svetog Ivana Žabna i Predavac, između Rovišća i Bjelovara. Upozorio bih i na donekle sličan naziv naselja – Predanovci sjeverozapadno od Murske Sobote u Republici Sloveniji.⁷¹ No tu treba biti oprezan jer u povijesti ima mnogo primjera da je neko naselje dobilo ime po stanovnicima koji su narodnošću odudarali od okoline.⁷²

Valja istaknuti da u popisu poreznih obveznika Hrvatsko-slavonskog kraljevstva iz 1598. nije zabilježen ni jedan etnik Predavec, što bi možda moglo upućivati na to da se predavačko stanovništvo naseljavalo isključivo na pograničnom prostoru.⁷³ Potvrda tome može biti spominjanje ovoga etnika tijekom 17. stoljeća, barem koliko nam je to u ovom trenutku poznato, isključivo na pograničnom prostoru između rijeka Drave i Save.

Osmanska gradiška četa je 1620. kraj Virja uhvatila Lukača Predavca,⁷⁴ što ukazuje da je etnik Predavec zabilježen i na području Virja. Prezime Predavec je 1630. popisano među haramijama u utvrdama Ivanić i Sveti Križ.⁷⁵ Godine 1649. zabilježeno je u selu Bošnjani od Kapele (župa Ivanić),⁷⁶ godine 1650. u selima župa Dubrava: Zvekovec i Velikim Novakima,⁷⁷ a u trgovištu Čazmi te u selu Milaševac u čazmanskoj župi 1668. godine.⁷⁸ U Koprivnicu se iz Većeslavca (kraj Križevaca) 1670. godine doselila osoba s prezimenom Predavec.⁷⁹ U župi Ivanić se etnici Predavec i Predavčić spominju 1679. u selu Sobočani, a Predavec u selima Donji i Gornji Šarampov,⁸⁰ a 1701. u

selu Čemernica i Gornji Šarampov.⁸¹ Godine 1688. i 1701. etnik Predavec zapisan je i u selu Zabrdje u župi Gradec.⁸² Etnik Predavec je zapisan i na podravskom prostoru. Godine 1630. zabilježen je u utvrdi Novigrad (Podravski),⁸³ a 1659. godine spominje se u selu Mostovljani (župa Komarnica, danas Novigrad Podravski) te u Virju.⁸⁴ Godine 1706. prezime Predavec zabilježeno je u selima Većeslavac (župa Sv. Petar Čvrstec kraj Križevaca) i Pavlovec (župa Vrbovec).⁸⁵ Etnik Predavec zabilježen je i u Varaždinskoj županiji, u selu Greda (jugozapadno od Varaždina).⁸⁶

Danas je prezime Predavec prošireno nekadašnjim područjem Varaždinskog generalata, te je ono 2001. popisano u sljedećim naseljima: Bjelovar, Brezovac (Bjelovar), Cepidlak (Sv. Ivan Žabno), Grubišno Polje, Ivanić Grad, Mački (Farkaševac), Orovac (Severin), Prašćevac (Farkaševac), Rovišće, Stanići (Kapela), Tomaš (Bjelovar) i Većeslavac (Križevci). U varijanti Predavac postoji u Bjelovaru i obližnjem Tomašu. Izvan prostora nekadašnjeg Varaždinskog generalata ovo je prezime zapisano u naseljima Supetar, Velika Gorica i Zagreb.⁸⁷

Izneseni podaci jasno govore o teritorijalnoj rasprostranjenosti etnika Predavec, odnosno na njegovu ograničenost na prostor Slavonske krajine i na nekoliko sela Križevačke županije koja su se nalazila na kontaktnoj zoni sa vojnokrajškim prostorom. No, pri zaključivanju o podudarnosti predavačkog naseljavanja na osnovi ovoga etnika treba biti oprezan jer je prezime Predavec ukazivalo na pojedine doseljenike koji su se razlikovali od ostalog stanovništva. Prema tome etnik Predavec u spomenutim naseljima ukazuje na pojedinačna, a ne na masovna doseljenja stanovnika koji su se (ili su ih drugi) određivali kao Predavci. Osim toga podaci o prezimenima se odnose samo na plaćeni dio vojnokrajških posada te na dio katoličkog stanovništva koji je bio dužan podavanja župnicima pa je u tome njihova reprezentativnost krajnje ograničena.

Govorom Predavaca bavio se Stjepan Pavičić, koji je o tome zapisao: *Nema sumnje, da su predavci donijeli na svoje novo područje, štokavski govor, ikavsko narječje i staru akcentuaciju, jer se sve to govorilo na zemljištu oko Cernika. Na tom su tlu hrvatski starinci i danas štokavski ikavci sa starim akcentom, kako se govori među njima i dalje Cerniku i Gradišci na istok. Na*

69 Kriegsarchiv Wien (KA), Wr HKR Exp/1749-12-454 (od 11.12.1749.)

70 KA, Wr. HKR, 1764-X-12/5.

71 *Veliki atlas Hrvatske*, Zagreb, 2002., karta 1, 22, 23, 24. Rudolf Horvat je još 1924. upozorio na postojanje sela Predavec kraj Rovišća i Sv. Ivana Žabno. On smatra da su Predavci *katolički Hrvati, koji utekoše ispod turske vlasti u Slavoniji, te se predadoše građanskim ili krajiškim oblastima u Hrvatskoj*. R. Horvat, *Povijest Hrvatske*, knj. 1, Zagreb, 1924., str. 384.

72 I. Goldstein, Ponovo o Srbima u Hrvatskoj u 9. stoljeću, *Historijski zbornik*, 37, Zagreb, 1984., str. 244.

73 Kasnije je prezime Predavec zabilježeno i u nekoliko kilometara zapadnijem području, npr. Rugvici zapadno od Ivanića i južno od Dugog Sela. Među onima koji su nosili prezime Predavac je i hrvatski političar Josip Predavac.

74 SHKR, knj. 2, 111.

75 *Štajerski zemaljski arhiv Graz* (STLA), Militaria, Sch. 161, 162.

76 NAZ, Kanonske vizitacije (KV), Prot. 5/V, str. 5. Isti je etnik u ovom selu popisano i 1668. godine.

77 NAZ, KV, Prot. 5/V, str. 23, 26.

78 NAZ, KV, Prot. 5/V, str. 175'.

79 DAV, Župa Koprivnica, MKV 1661.-1678.

80 NAZ, KV, Prot. 105/I., str. 28, 33'. Godine 1688. etnik Predavec je popisano samo u selu Gornji Šarampov, str. 177.

81 NAZ, KV, Prot. 105/I., str. 244.

82 NAZ, KV, Prot. 105/I., str. 146, 306'.

83 STLA, Militaria, Sch. 161, 162.

84 NAZ, KV, Prot. 89/Ia, str. 59, 71.

85 NAZ, KV, Prot. 130/I., str. 499, 613.

86 NAZ, KV, Prot. 164/V, str. 80.

87 F. Maletić, P. Šimunović, *Hrvatski prezimenik*, knj. 2, Zagreb, 2008., str. 285.

novom su zemljištu predavci stajali ili pod utjecajem svojih srpskih jekavskih ili novih doseljenih kajkavskih ekavskih susjeda. Prvo se dogodilo osobito na čazmanskom području, drugo oko Dubrave i po selima između toga mjesta i Rovišta.⁸⁸

Ako su imena sela Predavec / Predavac spomen na nekadašnje Predavce, za koje Stjepan Pavičić tvrdi da su bili štokavci, ipak valja upozoriti na činjenicu da je selo Predavec sjeverno od Ivanića danas pretežito kajkavsko, pa to otvara mogućnost da je barem dio doseljenog predavačkog stanovništva govorio kajkavski. Ta mogućnost se veže uz hipotezu Nenada Moačanina o preseljavanju (dijelom kajkavskog?) stanovništva iz Križevačke županije u istočne dijelove Slavonije, a potom njihovo vraćanje na teritorije pod habsburškom vlašću. Mijo Lončarić govor toga sela smatra dijelom čazmansko-bilogorskog dijalekta kojim se danas služe kajkavski stanovnici istočno i zapadno od Čazme, te na još tri jezična otoka – oko Donjih Mosta (između Koprivnice i Bjelovara), oko Pitomače te između Velikog Trojstva i Šandrovca.⁸⁹

Predavačko naseljavanje bilo je izrazito na ostacima nekadašnjih velikih vlastelinstava zagrebačkih biskupa koja su početkom 17. stoljeća svedena na područja oko Ivanića, Gradeca, Dubrave i Miholca. Početak kolonizacije novoga stanovništva na to područje izazvao je složeni problem. Zagrebački biskupi bili su pravni vlasnici vlastelinstava, ali ih sve do dolaska novog stanovništva (najvećim dijelom pravoslavnih Vlaha) pusta vlastelinstva nisu previše zanimala. Kako je u feudalnom sustavu zemljišni posjed imao vrijednost samo onda ako su na njemu živjeli seljaci koji su davali rentu, ponovnim naseljavanjem pustih vlastelinstava naglo se probudio interes zagrebačkih biskupa za njih, a istovremeno su pokazali interes za time da novi naseljenici postanu njihovi podložnici.⁹⁰ Nakon potpisivanja Žitvanskog mira 1606. godine zagrebački biskupi krenuli su u naseljavanje opustošenih dijelova svojih vlastelinstava.

Prema dokumentima iz toga vremena, pouzdano se zna da je Predavcima naseljeno selo na Ivanićkom vlastelinstvu bilo selo Bosiljevo, a oko 1610. i predij Lipovec (Lipovčani). Tako je npr. 1650. na Ivanićkom vlastelinstvu bilo popisano 247 obitelji Vlaha te 164 obitelji Predavaca i Slavonaca. Ona sela koja nisu uključena u sastav Varaždinskog generalata bila su naseljena novim stanovnicima (Vlasima, Predavcima

i Slavoncima). Od novih doseljenika se 1649. godine spominju stanovnici u šumi (*silvani*) uz sela Brege i Lupoglav, a novi kolonisti zvani *kerčnjaki* zabilježeni su uz selo Gredu.⁹¹

Prema podacima iz 17. stoljeća može se donijeti zaključak kako je u popisanih 16 biskupskih sela, koja su ušla u sastav Slavonske krajine (Varaždinskog generalata) živjelo 417 obitelji. Od toga su od ukupnog stanovništva popisanog dijela biskupskih posjeda 1651. godine Vlasi predstavljali udio od 61 posto, a Predavci i Slavonci zajedno 39 posto. Te je godine na biskupskim posjedima popisano još 136 obitelji Predavaca te zajedno sa Slavoncima još 18. To ukazuje kako su Predavci na popisanom dijelu biskupskih posjeda predstavljali oko trećinu stanovništva. Slavonaca je bilo tek nekoliko postotaka što ukazuje na to da su starosjedoci na ovome području preživjeli tek u tragovima.

Na podravskim biskupskim posjedima, u Koprivničkoj natkapetaniji od ukupno 18 sela koja su postojala u srednjem vijeku, polovica je ostala pusta i nakon procesa naseljavanja u prvoj polovici 17. stoljeća. Vlasi su naselili 5, Slavonci 3, a Predavci i Slavonci zajedno 1 selo. U Podravini je naseljavanje Predavaca bilo ograničeno, a u ukupnom su stanovništvu nekadašnjih biskupskih posjeda u Koprivničkoj Vojnoj krajini Predavci su imali udio od svega 7,5 posto. Na tome je prostoru osmanske prodore preživjelo brojno starosjedičko stanovništvo, koje je predstavljalo većinu.

Prema do sada obrazloženom u radu, možemo zaključiti da su Predavci⁹² tijekom 17. stoljeća na prostoru Slavonske krajine, odnosno Varaždinskog generalata, predstavljali preseljeno stanovništvo iz Osmanskog Carstva koje je živjelo pomiješano s Vlasima i Slavoncima (*Slovencima*). Pojam *predavci* u Varaždinskom generalatu ima drugo značenje nego što taj isti pojam ima ranije.

Očito je da su *predavci*, ovisno o tome tko ih i kako registrira, uvijek nekoga negdje u bližoj ili daljnjoj prošlosti *izdali* bilo običajnopravno, statusno, konfesionalno ili na druge načine. To je, prema sačuvanim izvorima, i neupitno srednjovjekovno značenje toga pojma. Do 17. stoljeća ime *predavci* seli se na druge skupine i koristi u različitim kontekstima.

Riječ je o podrijetlom različitim skupinama pokrivenima istim imenom u usporedivim situacijama. Analogno, *uskoci*, *pribegi* / *prebegi*... Moguće je pretpostaviti kako je za njih bitno da se s osmanske strane

88 Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, str. 215.

89 M. Lončarić, *Kaj – jučer i danas*, Čakovec, 1990., karta između str. 184 i 185. Na drugom mjesto Lončarić govor sela Predavca smatra sjevernomoslavačkim dijalektom, usp. kartu na str. 231.

90 Isto, str. 293-297.

91 NAZ, Kanonske vizitacije, Prot. 5/V, 555-566; isto, Libeli supplices, I/12, XVII/28, XVII/25; Adamček, *Bune i otpori*, str. 299.

92 Puno podataka o Predavcima ima i u KA, ZSt IÖHKR, Akten, 44, Windica 1637./MAR-1654/JUL

ne pojavljuju kao militarizirana skupina, što, dakako, ne znači da u promijenjenim situacijama s habsburške strane, ona nije težila takvom postati, ako joj je to bilo socioekonomski probitačnije. Čini se i da je pri tome etnokonfesionalna strana bila manje važna. Treba naglasiti i kako se Predavci ne mogu isključivo konfesionalno percipirati, osim ako to izričito ne proistječe iz izvora. U svakom slučaju se u 17. stoljeću radi o većoj skupini stanovništva koja se po onome što govore izvori jasno razlikuje od *pravih Vlaha, privatnih Vlaha* i Slavonaca.

Izvjешtaji zagrebačkih biskupa, nastali između 1640. i 1662. godine, govore da su Predavci bili katolici, no to još uvijek ne znači da su se oni doselili kao katolici jer je u Varaždinskom generalatu i Križevačkoj županiji tijekom 17. stoljeća bilo dosta prevjeravanja u raznim smjerovima. Izvješća zagrebačkih biskupa su, za sada, jedini poznati izvori koji govore o njihovom podrijetlu, ali oni za početak 17. stoljeća ne znače mnogo. Moguće je uočiti i to kako je ovaj netipični izbor naziva za jednu skupinu stanovnika Varaždinskog generalata u 17. stoljeću pratio Predavce sve do prestanka situacije u kojoj je takvo referiranje bilo smisljeno. Zanimljivo je naglasiti i to kako se Predavci kao zasebna skupina stanovništva Varaždinskog generalata posljednji puta spominju za biskupovanja Petra Petretića (1648.-1667.).

Iz izvješća zagrebačkih biskupa proizlazi i kako se od 1640. i nadalje Predavci (iz izvora je nejasno da li svi?) spominju kao katolici, no ta ista izvješća ne mogu biti pokazatelj njihove vjerske pripadnosti u ranijim razdobljima jer je očito bilo prevjeravanja iz pravoslavlja na katoličanstvo. U tim izvorima (s kraja 16. i početkom 17. stoljeća) koji govore o Predavcima na posjedima zagrebačkih biskupa, spominju se i pravoslavni doseljenici. Zanimljivo je, da s tih posjeda dio pravoslavnih doseljenika vrlo brzo nestaje iz izvora, tj. i da su umjesto njih popisani katolici. Idući tim tragom moguće je pretpostaviti kako su te skupine Predavaca zapravo *oni pravoslavni Vlasi* (doseljeni krajem 16. i početkom 17. stoljeća na posjede zagrebačkih biskupa) koji su prešli na katoličanstvo, ali za to nema nikakvih potpora u izvorima.

Čini se da je ipak najbliži rješenju problema podrijetla Predavaca podatak s karte najvjerojatnije nastale u 17. stoljeću (sačuvane među spisima iz 1587.), na kojoj je u tekstualnom dijelu napisano da se Predavci *tako zovu jer su jednom nastanjivali domovinu Tursku, a zatim su prešli, uostalom ljude katolike roda slavonskog, hrvatskog ili bosanskog.*⁹³ Prema tome, Predav-

ci bi bili doseljenici iz Osmanskog Carstva katoličke vjere različitog podrijetla - slavonskog (starosjedilačkog stanovništva dijela Slavonskog Kraljevstva koji se našao pod osmanskog vlašću), hrvatskog, odnosno bosanskog.

Tablica 2 – Sela pripojena Vojnoj krajini nakon 1635. i naseljena od strane zagrebačkih biskupa

Tab. 2 *Villages settled through mediation of Zagreb bishops after 1635, annexed to the Military Frontier*

Selo	Broj kućedomaćina / kuća
Mostarevci (Novoselci)	12 Predavaca
Cerina	8
Vukšinci	11
Zabrđe	34
Haganj	12
Lemeš	11

Izvor: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Libelli supplices, XVII, 15.
Source: Zagreb Archdiocese Archives, Libelli supplices, XVII, 15)

Tablica 3 - Broj domova na nekadašnjim posjedima zagrebačkih biskupa koja su pripojena Ivaničkoj Vojnoj krajini – stanje 1651. godine

Tab. 3 *The number of homes on previous estates of Zagreb bishops, annexed to Ivanička Captaincy – as of 1651*

Selo	Stanovništvo (broj domova)	Ukupni broj domova
Krišci	Predavci i Slavonci (9); Vlasi (6)	15
Bešinci	Predavci (41) i Vlasi (1)	42
Sobočani	Predavci (35) i Vlasi (3)	38
Pobrđani	Predavci i Slavonci (9)	9
Bunjani	Predavci (16) i Vlasi (8)	24
Novoselci	Slavonci (7)	7
Polančani	Predavci (30)	30
Prnjarovec (ili Benediktovčani)	Predavci (14)	14
Obreška	Vlasi (30)	30
Radićevo Selo u Marči	Vlasi (15)	15
Trgovište Križ	Vlasi (70)	70
Širinci	Vlasi (40)	40
Čerdačani	Vlasi (20)	20
Šumečani	Vlasi (20)	20
Graberje	Vlasi (20)	20

93 KA, Alte Feldakten, 1587-6-13b. Na kartu iz navodno 1587. je upozorila kolegica Nataša Štefanec i predstavila ju na IV. kongresu hrvatskih povjesničara održanom u Zagrebu 2012.

godine. Meni se čini da bi karta morala biti iz 17. stoljeća, a nije jasno kako se našla među spisima iz 1587. godine. Na karti se kao predavačka naselja spominju Bešinci i Mostari.

Selo	Stanovništvo (broj domova)	Ukupni broj domova
Deanovac (ili Radošovo Selo)	Vlasi (20) i Slavonci (3)	23
Ukupno	-	417

Izvor: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Libelli supplices, XVII, 15.
Source: Zagreb Archdiocese Archives, Libelli supplices, XVII, 15)

Tablica 4 - Broj obitelji Vlaha, Slavonaca i Predavaca na posjedima zagrebačkih biskupa u Ivaničkoj natkapetnji – 1651. godine

Tab. 4 *The number of families of Vlachs, Slavonians and Predavci on estates of Zagreb bishops in Ivanička Captaincy – as of 1651*

	Vlasi	Predavci	Slavonci	Predavci i Slavonci
Broj obitelji	253	136	10	18
Postotni udio	60,7 %	32,6%	2,4%	4,3%

Izvor: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Libelli supplices, XVII, 15.
Source: Zagreb Archdiocese Archives, Libelli supplices, XVII, 15)

Tablica 5 - Broj domova Predavaca, Slavonaca i Vlaha na nekadašnjim posjedima zagrebačkih biskupa u Koprivničkoj Vojnoj krajini – 1651. godine

Tab. 5 *The number of homes of Predavci, Slavonians and Vlachs on former estates of Zagreb bishops in Koprivnička Captaincy – as of 1651*

Selo	Stanovništvo	Broj domova
Bregi	Slavonci (30)	30
Sv. Ladislav (Borovljani)	Vlasi	10
Trgovište Sredica (Plavšinci)	Vlasi	30
Virovi-Virje	Slavonci	151
Komarnica-Novigrad	Slavonci	100
Zdelice-Miholjanec	Predavci (30) i Slavonci (21)	51
Serdievo selo - Srdinac (Stara Komarnica)	Vlasi	40
Sveta Klara		pusto
Mala, Srednja i Velika Greda		pusto
Mali Jeduševci	Vlasi	3
Szuinchy		pusto
Greda i Veliki Jeduševci		pusto
Delovi (Bezje)	Vlasi	1
Deklino Polje		pusto
Terglovo Selišće		pusto
Ukupno	-	416

Izvor: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Libelli supplices, XVII, 15.
Source: Zagreb Archdiocese Archives, Libelli supplices, XVII, 15)

Tablica 6 - Broj obitelji Vlaha, Slavonaca i Predavaca na biskupskim posjedima u Koprivničkoj Vojnoj krajini

Tab. 6 *The number of families of Vlachs, Slavonians and Predavci on bishop estates in Koprivnička Captaincy*

	Vlasi	Predavci	Slavonci
Broj obitelji	84	31	301
Postotni udio	20,2 %	7,5%	72,3%

Izvor: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Libelli supplices, XVII, 15.
Source: Zagreb Archdiocese Archives, Libelli supplices, XVII, 15)

Prilog - Završni dio pisma župnika Piskovića upućenog kanoniku Petretiću vezan uz Predavce⁹⁴

Appendix. *The final part of a letter from parish priest Pisković to canon Petretić in connection with Predavci (Zagreb Archdiocese Archives, Libelli supplices, XVII, 25)*

Ut vero audio, ab illis ipsis, Dominus Sirquensis cum excusatione quidem veniebat, sed non cum sermone quod omnia, ubi Domino Vicearchidiacono retulisset, meque inprimis illos non corrupisse, multo minus Dominum Sirquensem supplantasse ostendisset, ipse iudicavit, hanc rem dominationi vestrae admodum Reverendae referendam esse, si non ab aliam, saltem ob hanc rationem, utrum pro dictis dictis(!) hominibus benedictionem poscere debeam, aut habere. Mea autem sententia iudicarem non esse necessariam, qua saltem ut experientia didici, non vidi cuiquam a Reverendissimo benedictionem impertiri, pro uno pago, aut domibus aliquot, sed pro toto, et non pro parte, hi autem ipsi predavisones(?), licet tectum aliquot ut curias(?) errexerint, super Ecclesiam suam, non mihi videntur per modum alicuius totius, quia pauci sunt, deinde etiam hoc quod fecerunt ab ipsis Schismaticis emendicarunt. Super his si placet Dominationi vestrae admodum reverendae cum Domino Puriak (?) reside-re, potest.

„Kako pak čujem od njih samih, gospodin Sirquensis(?) došao je s isprikom, a ne s prijekorom, jer ono što sam bio prenio gospodinu podarhidakonu njima nije trebalo naštetiti, a još manje obijediti gospodina Sirquensisa. On sam je procijenio da tu vijest treba prenijeti Vašem prečasnom gospodstvu, ako ni zbog čega drugoga, a ono barem iz razloga što za rečene ljude moram barem tražiti, odnosno dobiti blagoslov. Po mome mišljenju to nije nužno jer sam iz iskustva naučio, a nisam niti vidio da je itko od Prečasnoga do-

⁹⁴ Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Libelli supplices, XVII, 25. Najljepše zahvaljujem kolegici Zrinki Blažević na pomoći oko prijevoda.

bio blagoslov za samo jedno selo ili nekoliko domova, već za cjelinu, a ne samo za dio. Premda su ti isti Predavci, osim svoje crkve, podigli nekoliko kuća, kao i kurija (?), ne čini mi se da su to sve učinili samo s vlastitim sredstvima, jer ih je malo, nego su to isprosilili od shizmatika. Osim toga, ako bi to odgovaralo Vašem prečasnom gospodstvu, može odsjesti kod gospodina Puriaka (?).“

Summary

Predavci – A Contribution to Our Knowledge on the Origin of the Population on the Military Frontier

Key words: migration, historical demography, Military Frontier, northwestern Croatia, Early Modern Age

The 17th-century repopulation of these areas, and the ones that followed, would create ethnic, language, socio-economic and cultural structures and relations that would later form the foundations of today's spatial organization of these regions and the structures of population. Beside the Orthodox Vlach and Roman Catholic (*Slovenci/Slavonci*) populations, one of the numerous population groups of the Slavonian Military Frontier consisted of *Predavci* too, most likely speaking a Štokavian dialect. However, at this level of research and available sources, we have to rely on Zagreb bishop's reports, unfortunately most often prejudiced and biased. For example, according to a bishop's report from 1640, *Predavci* (the sources are not clear whether this refers to all members of this ethnic group or not) are mentioned as Roman Catholics. However, we should point out that the bishop's reports could vouch for an ethnic or religious affiliation in the previous periods, as clearly there had been changes of religion, or faith, from Orthodoxy to Roman Catholicism.

Interestingly, when it comes to *Predavci*, an ethnic group (the late 16th and early 17th century period) residing on the estates and manors owned by the Zagreb bishop, some of the new settlers were recorded as an Orthodox Vlach population. What is intriguing is that

soon enough they disappear from the records and sources, or rather, Roman Catholics are recorded instead. Following this clue we could assume that some *Predavci* groups might have been the very same Orthodox Vlachs that had first settled in the late 16th and early 17th century on the estates of the Zagreb bishop and later converted to Catholicism. However, I have found no supporting evidence to back this up.

Zagreb bishop's reports, originating from the 1604-1662 period, support the hypothesis that *Predavci* were Roman Catholics. However, this still does not mean that they originated as Catholics when they moved in here. The 17th-century records of the Varaždin Generalate and Križevci County indicate that the change of faith or religion, in all directions, was rather common. Zagreb bishops' reports are, for the time being, the only known source that speaks of the origins and ancestry of *Predavci*. Yet, these reports cannot shed much light on the early 17th century.

According to 1635 reports, *Predavci* are Bosnian Croats from Turkey (Ottoman Empire); 1640, 1641 and 1651 reports speak of them as Bosnian Catholics; a 1661 report indicates they are 'Catholics of Slavonian or Croatian ethnicity, who had previously lived in Turkey (Ottoman Empire).' This atypical selection of names for a single group in the 17th-century Varaždin Generalate (*Predavci*) continued until such references became meaningless. Another interesting point is that *Predavci*, as a separate population group of the Varaždin Generalate, were last mentioned during the service of bishop Petar Petretić (1648-1667).

What is left to explain is the most common confusion with *Slavonci* and *Predavci* – two ethnicities mentioned at the same place and at the same time. It seems that *Predavci*, in comparison and opposed to *Slavonci*, could not be Bosnian Catholics. The reference to Bosnian Croats under Ottoman rule does not resolve this issue, as it is unclear why these ethnic groups would not be simply referred to as *Croats*. Historical sources do not refer to the Bosnian name as Catholics exclusively, but in reference to people of different denominations. When it comes to the previously mentioned difference between *Slavonci* and *Predavci* in the 17th-century Varaždin Generalate, this opposition could be functional; yet it is impossible to judge without historical sources to back this up. Those sources that have been preserved and are known do not provide sufficient data to allow unquestionable generalisations.

Translated by Hrvoje Petrić